

Space for Grace | Resultaten Eerste Ronde – Programme Level Assessment Vlaanderen

ACADEMISCH CENTRUM VOOR PRAKTISCHE THEOLOGIE

**Wim Vandewiele
Dries Ver Elst
Annemie Dillen
Anne Vandenhoeck**

Oktober 2020

INLEIDING

Dit onderzoek gebeurde in het kader van het Space for Grace-programma. 16 respondenten die vanuit hun functie een overzicht hebben van het kerklandschap in Vlaanderen worden bij het begin en op het einde van de vierjarige projectcyclus bevraagd over hoe zij vernieuwing en vitalisering in de kerk zien. Daaronder worden een aantal deelthema's besproken, en welke kansen, obstakels en voorbeelden ze daarbij kunnen vermelden. Dit is een eerste, beschrijvende analyse van de eerste van die twee bevragingen, vanuit de beginsituatie van Space for Grace. De respondenten vermelden in de interviews kansen, obstakels en voorbeelden die in een aantal categorieën samen te vatten zijn, in het kerkelijk en maatschappelijk domein. Hier worden deze categorieën kort besproken, waarna een aantal reflecties en opmerkingen bij de bevindingen gemaakt worden. Deze analyse laat nog veel vragen open die verder kunnen onderzocht worden, zowel op Vlaams niveau als in vergelijking met gelijkaardig onderzoek dat internationaal werd gevoerd.

METHODOLOGIE

INTERVIEWS

Het onderzoek gebeurde aan de hand van semi-gestructureerde interviews. Een topiclijst diende als leidraad voor het gesprek, waarbij dieper ingegaan werd op de antwoorden die respondenten gaven. De interviews werden afgenomen door een ervaren maar niet-professionele interviewer. Aan de hand van de topiclijst werd eerst een try-outinterview afgenomen. De bemerkingen die gemaakt werden door deze respondent werden meegenomen, en de topiclijst werd indien nodig aangepast. Er werd gekozen om dit try-outinterview mee te nemen in de analyse, vanwege de mogelijk waardevolle input van deze respondent. Respondenten kregen de topiclijst die na de try-out vastgelegd werd vooraf mee, en tekenden allemaal een formulier van geïnformeerde toestemming. De interviews werden opgenomen en getranscribeerd, waarna ze zoals hieronder uiteengezet geanalyseerd werden. De uiteindelijke rapportering gebeurt op een manier waarop de persoon achter bepaalde statements onherkenbaar is.

ANALYSE

Na de transcriptie werden de interviews geanalyseerd met behulp van de software NVivo12. Eerst werd een a priori codering gedaan van segmenten van de interviews volgens de interviewvragen¹, aangezien respondenten soms onderwerpen bespreken uit voorgaande of volgende vragen tijdens het antwoorden op een andere vraag. Na die eerste thematische codering werd een open codering gedaan, waarbij ieder stuk informatie met een paar woorden gelabeld werden die dat stuk interview samenvatten². Daarna werd een axiale codering gedaan, waarbij codes op een hoger niveau samengebracht werden in categorieën en subcategorieën die voor de onderzoeker naar voor kwamen³. Er werd niet wederzijds exclusief te werk gegaan bij het coderen: één stuk informatie kon in iedere fase van de analyse meerdere codes krijgen⁴. Tijdens de analyse van de laatste vier interviews werd constante vergelijking toegepast, waarbij de gevormde codeboom werd aangepast aan de nieuwe informatie, tot het definitieve theoretisch model vastgelegd werd⁵. De categorieën uit dat model vormen de uiteindelijke structuur waarbinnen hieronder de resultaten gerapporteerd worden.

¹ Cf. Tom Decorte, "Kwalitatieve data-analyse," in *Kwalitatieve methoden en technieken in de criminologie*, derde editie, red. Tom Decorte en Damian Zaitch (Leuven/ Den Haag: Acco, 2018): 463-512; p.484.

² Cf. *Ibid.*, p. 482-483.

³ Cf. *Ibid.*, p. 491-492.

⁴ Cf. Harry T. Reis and Charles M. Judd, eds., *Handbook of Research Methods in Social and Personality Psychology* (Cambridge: Cambridge University Press, 2014), p. 321

⁵ Cf. Decorte, "Kwalitatieve data-analyse," p. 486.

STEEKPROEF

In totaal werden zestien respondenten geïnterviewd. Daaronder zijn negen mannelijke en zeven vrouwelijke respondenten. Er namen respondenten deel uit alle Vlaamse bisdommen, al is de verdeling niet helemaal evenwichtig: drie komen uit het bisdom Brugge, twee uit bisdom Gent, drie uit bisdom Antwerpen, twee uit bisdom Hasselt en zeven uit het bisdom Mechelen-Brussel. Acht respondenten zijn actief in het categoriale werkveld, vijf respondenten in het territoriale en één in beide. Drie respondenten zijn in andere werkdomeinen actief: als redacteur van kerkelijke media, medewerker van interdiocesane diensten of in een katholiek vormingsinstituut.

Onder de respondenten die actief zijn in het territoriaal werkveld zijn twee bisschoppen, een parochiepriester, vier diakens, drie vicarissen, een bisschoppelijk gedelegeerde voor diaconie en caritas en één voor lokale parochies. Daarnaast ook een vicariaal verantwoordelijke voor vorming, één voor pastoraal in de gezondheidszorg en twee voor solidariteit of diaconie, en een stafmedewerker jongerenpastoraat. De respondenten die actief zijn in het categoriaal werkveld zijn een coördinator voor gevangenispastoraat, een ziekenhuispastor, een jongerenpastor en een theoloog in een zorginstelling. Verschillende respondenten nemen meerdere functies op, waardoor meer dan 17 functies zichtbaar zijn.

De respondenten baseren hun antwoorden op verschillende bronnen waardoor ze menen op de hoogte te zijn van nieuwe of vitaliserende initiatieven in hun bisdom en andere bisdommen in België. Een aantal respondenten heeft vooral door hun functie in de kerk zich op vernieuwende initiatieven, andere respondenten baseren zich ook op hun observaties in hun eigen parochie, wat ze vernemen via verschillende klassieke of nieuwe media of via hun persoonlijk netwerk.

RESULTATEN

Tijdens de analyse werden de antwoorden van de respondenten op de interviewvragen samengevoegd in een aantal categorieën. De thema's worden besproken in volgorde van het totale aantal respondenten die de categorieën vermelden als kans of obstakel, of voorbeelden geven die binnen de vermelde categorieën vallen.

KANSEN IN DE KERK

De respondenten spreken over een negental categorieën in de kerk. In die categorieën worden zowel kansen, obstakels als voorbeelden vermeld. Het totaal aantal respondenten dat een categorie in de interviews vermeldt wordt in tabel 1 weergegeven.

Tabel 1: Kerkelijk totaal

Categorie	Interview = Gecodeerd (17)
Diaconie- totaal	17
Liturgie- totaal	17
Gemeenschapsvorming- totaal	17
Geloofsverdieping en vorming- totaal	17
Organisatie- totaal	17
Beeldvorming- totaal	17
Spirituele zorg- totaal	16
Initiatie en levensovergangen- totaal	15
Investeren in mensen- totaal	15

a) DIACONIE

Een eerste binnenkerkelijk domein waar respondenten kansen tot vernieuwing en vitalisering zien is diaconie. Respondenten menen dat in dienstwerk mogelijkheden zitten om de beeldvorming over de kerk in de samenleving bij te stellen en om jongeren bij de activiteiten van de kerk te betrekken.

Daarnaast wordt ook vermeld dat “caritatieve projecten (...) de noden van hun omgeving heel goed lezen.” Diaconie is dan ook één van de domeinen waar respondenten kansen zien voor de maatschappelijke gerichtheid van initiatieven. Er wordt gesteld dat diaconie een kerntaak van de kerk is, die wezenlijk is voor de rooms-katholieke traditie. Een groep van zes respondenten spreekt over het opvullen van de hiaten in de samenleving, de zorg voor de mensen waar nergens aandacht voor is, terwijl een viertal respondenten vindt dat ook aangesloten moet worden bij projecten van buitenkerkelijke groepen. Vooral ondersteuning en opvang van vluchtelingen wordt vermeld als een werkveld waar de kerk meer een rol zou mogen spelen, maar ook ecologie is een domein dat in de interviews wordt aangehaald. Een voorbeeld van een gat dat niet door de samenleving wordt opgevuld is de ondersteuning van de geloofsbeleving van mensen op de vlucht, waar vaak geen aandacht voor is. In samenwerking met andere organisaties en overheden zit mogelijk ook een kans voor vernieuwing, en om in het bundelen van krachten een kritische massa te creëren, al merkt een respondent op dat dit soms moeilijk ligt doordat sommige organisaties niet met vrijwilligers van de kerk willen samenwerken. Diaconie wordt ook vermeld als een domein dat verwacht wordt belangrijker te worden en meer aandacht te krijgen naar aanleiding van de gevolgen van COVID-19, vooral op economisch vlak.

Diaconie zien respondenten niet alleen als een opdracht voor de kerk, maar ook een mogelijkheid om de katholieke identiteit op het publieke forum duidelijk te maken. Inbedding van initiatieven in de katholieke identiteit wordt dan geen kwestie van eigenaarschap van projecten, maar van de identiteit van sommige actoren. In de samenwerking met anderen kan zo de katholieke identiteit een nieuwe plek in de publieke ruimte krijgen. Een respondent zegt bijvoorbeeld over vergaderingen en vormingsdagen met organisaties uit de sociale sector “En ik ben daar de enige katholiek die daar (...) dan rond loopt. En er is niemand die mij dan raar aankijkt en zegt ‘wat doe jij hier?’. De vraag is dan natuurlijk wat betekent dat dan hé. Als het is dat we mensen proberen binnen te krijgen in de kerk ... Dat kan een project zijn hé. Ik heb daar nooit in geloofd in dat project ‘kom en zie’. Dan dacht ik: wat is er te zien? Er is daar niks te zien. In [het project rond transmigratie] is er iets te zien. En daar wil ik mensen mee naar toe nemen. Om te laten zien hoe Christus daar leeft.”

Ook voor spiritualiteit en geloofsbeleving, worden mogelijkheden gezien in diaconie. Vooral het stilstaan bij de motivatie voor de inzet en de wortels van de projecten worden daarbij als voorbeelden gegeven. Respondenten zien mogelijkheden in het samenbrengen van mensen die actief zijn in diaconie rond spiritualiteit, of in het creëren van ruimtes om tot rust te komen en uit te wisselen. Diaconie kan, ten slotte, ook gemeenschapsvorming stimuleren. Een respondent ziet zelfs dat parochies die het moeilijk hadden om een éénheid te vormen nu wel met elkaar verbonden zijn door inzet voor vluchtelingen: “Ze zijn alles behalve een pastorale eenheid: iedereen apart en de ene is van die Kerk en de andere is van deze Kerk. Ze zijn helemaal niet opgebouwd en met dat project was het de eerste keer dat de mensen van de ene plek met de mensen van de andere plek samenwerkten.”

Eén respondent vindt echter dat de aandacht voor diaconie te veel centraal gestaan heeft bij de vorige generaties, en vindt dat nu volop op geloof moet ingezet worden. Voor tien andere respondenten is diaconie dan weer net een belangrijke manier om geloof te uiten en beleven, en staat een tekort aan aandacht hiervoor en voor de verbondenheid van geloof en daden vitalisering van de kerk in de weg: “zonder dat er zoiets komt, is de gemeenschap op een zeker moment dood. hé. Dat moet eigenlijk, dat is eigenlijk het hart van het geloof, het geloof moet eigenlijk leiden tot engagement.”

Daarnaast maken respondenten ook een aantal kritische opmerkingen, die als obstakels in diaconie gezien kunnen worden. Respondenten stellen dat inzet voor anderen niet automatisch kerk vormt, of dat beklemtonen van de relevantie door diaconie vernieuwing in de weg kan staan door een soort houding van zelfrechtvaardiging. Daarnaast wordt beklemtoond dat in dienstwerk niet de eigenheid van de kerk mag vergeten worden, maar ook dat te beperkte opvattingen van diaconie als strikt kerkelijk een obstakel voor vernieuwing en vitalisering vormen. Tenslotte zitten in diaconie ook een aantal praktische obstakels, in de vorm van ingewikkelde wettelijke kaders, het beperkte netwerk dat de kerk nog heeft volgens een respondent en het mogelijk overbevragen van vrijwilligers op financieel vlak en op vlak van tijdsbesteding.

Tabel 2: Diaconie

Diaconie- kansen	14
Diaconie- obstakels	15
Diaconie- voorbeelden en aanvullingen	15
Diaconie- totaal	17

b) LITURGIE

Een ander kerkelijk domein waar respondenten mogelijkheden voor vernieuwing en vitalisering zien is in de liturgie. Toegankelijke en doorleefde liturgie wordt aangehaald als kans voor maatschappelijke gerichtheid, bijdrage aan spiritualiteit en vernieuwing in de kerk. Er worden enkele mogelijke invullingen gegeven van hoe liturgie vitaliserend kan zijn: een respondent zegt dat inspiratie gehaald kan worden in charismatische bewegingen, en ook de vreugde en spontaniteit van allochtone gemeenschappen worden vermeld. Acht respondenten vinden liturgie een kerntaak van de kerk, waarin iets geboden kan worden dat ontbreekt in de samenleving. Doorleefde liturgie is volgens hen essentieel om nieuwe mensen tot de kerk uit te nodigen. Ze stellen dat het noodzakelijk is om eerst zelf iets te beleven voordat anderen kunnen uitgenodigd worden om daaraan deel te nemen. Het ontwikkelen van liturgie die hedendaags aandoet en kan aanspreken wordt als kans tot vitalisering gezien, maar andere respondenten vermelden ook het ‘andere’ van liturgie, als iets om opnieuw te ontdekken door jongeren die er niet mee opgegroeid zijn, als kans.

Tegelijk wordt liturgie ook gezien als een obstakel voor maatschappelijke gerichtheid en vitalisering. Door een te éézijdige focus op liturgie, vaak vasthoudend aan traditionele vormen, vinden elf van de zestien respondenten dat veel kansen op vitalisering gemist worden. Ook worden mensen volgens een respondent te snel naar missen geduwd als ze betrokken raken bij een kerkelijk project, waarop ze afknappen. Daarnaast zijn ook een aantal praktische obstakels rond liturgie: mensen hebben het druk, en voor jonge gezinnen is het vaak moeilijk om vieringen te vinden waar ze met hun kinderen welkom zijn. Door COVID-19 werden vieringen online georganiseerd, waardoor een hele dimensie ontbrak in de vieringen, doordat de aandacht volledig op de priester kwam te liggen, weinig deelname mogelijk is en vooral alle aspecten van liturgie met fysieke contact wegvielen.

Tabel 3: Liturgie

Liturgie- kansen	15
Liturgie- obstakels	12
Liturgie- voorbeelden en aanvullingen	15
Liturgie- totaal	17

c) GEMEENSCHAPSVORMING EN VERBONDENHEID

Een volgend kerkelijk domein waar in de interviews mogelijkheden voor vernieuwing en vitalisering gezien worden is het inzetten op gemeenschapsvorming. Levendige en warme gemeenschappen worden door veertien respondenten gezien als constitutief voor een gezonde kerk, en een kans om ook voor niet-kerkelijken aantrekkelijk te zijn, onder meer door het contrast met het individualisme in andere domeinen van de samenleving en de nood aan verbondenheid die ze zien. Het uitbreiden van de zondagmis met activiteiten ervoor of erna waar de gemeenschap verbonden en betrokken wordt is volgens een aantal respondenten een voorbeeld van hoe daarmee aan de slag gegaan kan worden. Een ander voorbeeld is het idee van een respondent om hedendaagse monastieke vormen te ontwikkelen, waarbij mensen in het leven staan maar toch een gemeenschap vormen. Een respondent ziet kleine, intieme gemeenschappen als een sterkte, terwijl anderen eerder mikken op schaalvergroting en grotere, actieve gemeenschappen.

COVID-19 doet volgens respondenten net de fysieke ontmoeting die zo belangrijk is in gemeenschapsvorming wegvallen, waardoor op gegaan moet worden naar nieuwe manieren om gemeenschap te zijn. Het belang van die fysieke gemeenschap wordt daardoor nog meer duidelijk, en volgens sommigen zijn de online en andere vormen van verbondenheid slechts een schim van de verbondenheid in een fysieke gemeenschap, al wordt door sommige respondenten ook appreciatie geuit voor die initiatieven. Andere obstakels die respondenten zien voor gemeenschapsvorming zijn het te grote aanbod aan vrijetijdsbesteding, het cultuurchristendom van oudere generaties dat niet veel aandacht heeft voor gemeenschapsvorming rond bijvoorbeeld de liturgie en initiatiesacramenten, en het idee van geloof als een privéaangelegenheid. Een laatste obstakel dat met gemeenschapsvorming te maken heeft is een te éénzijdige focus op binnenkerkelijke, waardoor kansen op vernieuwing en vitalisering verloren gaan.

Een tiental respondenten legt ook nadruk op het traditioneel katholieke idee van ‘éénheid in verscheidenheid’. Ze vinden dat het bevorderen van diversiteit in gemeenschappen, zowel op vlak van leeftijd, etniciteit als opvattingen, een kans is om de kerk vitaler en aantrekkelijker te maken. Mensen die de kerk zien als een homogeen onveranderlijk gegeven vormen volgens respondenten een obstakel voor vernieuwing en maatschappelijke gerichtheid, zeker gepaard met het idee dat de kerk iets los van de samenleving is. Die éénheid in verscheidenheid is volgens respondenten een essentieel onderdeel van de katholieke identiteit, die zo meer in de kijker kan komen te staan: “dat is toch wel niet niks in een maatschappij die zeer individualistisch en individueel reageert (...) Het geeft ook iets van het missionaire elan van de kerk aan, het werft nieuwe mensen denk ik. Het imago van de gelovige wordt daardoor toch wel een beetje anders dan het oubollige of klassieke (...) dat ze ook de mensen aan de periferie erbij betrekken, dus een soort inclusieve boodschap meegeven voor mensen die aan de rand zijn.” Een voorbeeld dat gegeven wordt is de groei in internationale gemeenschappen, die tegen het gebruik om verschillende gemeenschappen op basis van etniciteit in één stad te hebben ingaan. Daarnaast moeten projecten die de kerk proberen te vernieuwen volgens hen ook de diversiteit aan visies op vernieuwing en toepassingen in diverse contexten respecteren. Die verscheidenheid vormt een kans, maar kan ook een obstakel zijn, doordat het moeilijk is die in één gemeenschap samen te brengen. Een respondent noemt het willen kwantificeren van verscheidenheid een mogelijke valkuil op dat vlak, en ook de moeilijkheid van de verschillende, soms conflicterende noden wordt vermeld. Een respondent stelt ook dat een gevaar is dat die diversiteit enkel in selecte gemeenschappen wordt beleefd, en niet uitstraalt naar de kerk als geheel.

Ook voor professionalisering, tenslotte, biedt gemeenschapsvorming een kans volgens een respondent, die stelt dat in het vormen van netwerken tussen bestaande initiatieven meer impact en expertise kan gecreëerd en benut worden. Een obstakel hiervoor is dat volgens drie respondenten de bestaande parochiale structuren verouderd en verlamdend zijn. Samenwerking en communicatie over projecten heen is een suggestie die respondenten doen ten aanzien van het Space for Grace-programma, om de middelen zo optimaal mogelijk te benutten en impact te genereren voorbij de geselecteerde projecten.

Tabel 4: Gemeenschapsvorming

Gemeenschapsvorming- kansen	15
Gemeenschapsvorming- obstakels	15
Gemeenschapsvorming- voorbeelden en aanvullingen I	8
Gemeenschapsvorming- totaal	17

d) GELOOFSVERDIEPING EN VORMING

Respondenten zien ook kansen voor vernieuwing en vitalisering in wat gebeurt rond geloofsverdieping en vorming. Vooral aandacht voor spiritualiteit kan daar een plaats krijgen. Mensen hebben volgens respondenten veel zinragen, en via een aanbod rond geloofsverdieping en vormingen kan met zowel mensen binnen de kerk als buiten de kerk daarrond op weg gegaan worden. Voor een

drietal respondenten is daarin vooral het zoekende belangrijk. Mensen mogen volgens hen niet benaderd worden met de boodschap “dit is het antwoord van de kerk, te nemen of te laten”, maar op een zoekende manier aan de hand van de katholieke traditie begeleid in het verkennen van hun zinfragen. Een belangrijk thema lijkt daarin voor respondenten de beleving van geloof in het dagelijks leven te zijn. Daarnaast vinden een aantal respondenten het ook binnenkerkelijk belangrijk om meer te doen dan alleen uitvoeren en beleven, maar willen ze dat mensen ook proberen tot begrip te komen in hun geloof. De kerk kan een rol spelen in het aanreiken van taal voor hun geloofsbeleving. Drie respondenten leggen ook nadruk op de rol die de bijbel kan spelen, in bijvoorbeeld tentoonstellingen of discussiegroepen.

COVID-19 heeft een serieuze verandering teweeg gebracht in hoe vormingen en geloofsverdieping aangepakt worden. Een digitaal aanbod heeft zich gevormd, dat mensen van thuis uit kunnen volgen, en ook de catechese heeft een andere, digitale vorm gekregen. Daarnaast is volgens een respondent ook de nood aan persoonlijke geloofsbeleving, naast de gemeenschappelijke vormen daarvan, duidelijker geworden toen het contact met de gemeenschap bijna volledig wegviel.

Een aantal obstakels in geloofsverdieping zijn bijvoorbeeld de attitude van een oudere generatie die opgegroeid is met het idee dat de kerk voor hen denkt, en dat zij de catechismus moesten vanbuiten leren. Ook de observatie dat in de kerk de focus vaak niet op God maar op structuren en detailvragen ligt noemen respondenten als obstakel. Daarnaast zijn ook een aantal praktische obstakels te vinden in de interviews: het tijdsgebrek van werkende mensen, het schroom dat maatschappelijk speelt om over spiritualiteit en geloof te spreken, en het ontbreken van de nodige intimiteit wanneer succesvolle initiatieven te populair worden.

Tabel 5: Geloofsverdieping en vorming

Geloofsverdieping en vorming- kansen	15
Geloofsverdieping en vorming- obstakels	12
Geloofsverdieping en vorming- voorbeelden en aanvullingen	12
Geloofsverdieping en vorming- totaal	17

e) ORGANISATIE

Ook op organisatorisch vlak zien respondenten kansen tot vernieuwing en vitalisering. Die kansen zien ze onder meer in de herwaardering van traditionele vormen van besluitvorming en organisatie in de kerk: het synodaal proces en subsidiariteit. Het synodaal proces, ten eerste, is volgens een respondent een manier om initiatief, kennis en ideeën van leken op ieder niveau in de kerk mee te nemen in beslissingsprocessen. Subsidiariteit is het gebruik om dingen uit te voeren op het geschikte niveau. Vooral in dat laatste zien vier respondenten mogelijkheden, door meer taken aan vrijwilligers of betaalde leken te geven die door hen kunnen uitgevoerd worden, en enkel de specifieke taken van clerici en andere professionals in de kerk voor hen te houden. Daarvoor is het volgens hen noodzakelijk de knowhow van vrijwilligers optimaal in kaart te brengen en benutten, en te zien waar hun interesses en mogelijkheden liggen, om op basis daarvan initiatieven op te zetten. Daarnaast kan volgens andere respondenten ook ingezet worden op vorming van vrijwilligers, om hen meer geschikt te maken om bepaalde taken uit te voeren.

Hier kan ook opnieuw het idee van éénheid in verscheidenheid vermeld worden. Een zestal respondenten geeft aan dat vernieuwing vaak gebeurt aan de rand van de kerkgemeenschap, en dat deze initiatieven ten volle bij de kerk moeten betrokken worden. Een vernieuwende manier van organisatie zou er volgens hen in moeten slagen de diversiteit aan initiatieven te verbinden, en ook groepen met een eerder kritische of minieme loyaliteit te blijven betrokken houden bij de kerk: “(...) eigenlijk het belang van eenheid en van coalitievorming. Dat je eigenlijk –wat ik daarstraks noemde- het breed kerkelijk denken waarbij je mensen in verschillende hoeken,.. zelfs de oecumenische dialoog, de interreligieuze dialoog, dialoog van de cultuur,.. dat je eigenlijk mensen samenbrengt rond projecten of rond thema’s. Als we erin slagen om die diversiteit van mensen te betrekken, ook samen te trekken, om Kerk te zijn ook al heb je heel veel tendensen en aanvoelen enzovoort” Een andere respondent stelt dat vernieuwing een beweging van de hele kerk moet zijn, en niet enkel van een paar sterke groepen. Anderen menen

eerder dat groepen die maar heel miniem hun kerkelijke identiteit invullen beter losgelaten worden, en verder gegaan wordt met groepen die voluit kiezen voor een katholieke identiteit. Ook de opmerking dat vernieuwing vaak niet lokaal verankerd is kan hierbij gemaakt worden: dit stelt de klassieke parochie- en bisdomstructuur voor een uitdaging in het organiseren van vernieuwende tendensen. Samenwerking lijkt dus belangrijk voor deze respondenten, niet alleen binnenkerkelijk maar ook met andere instanties. Dit is niet enkel een kans om netwerken op te bouwen, en zo te groeien in expertise en impact, maar ook een kans om de katholieke identiteit op het publiek forum uit te dragen (cf. supra). Ook rond wat gebeurt naar aanleiding van COVID-19 vindt een respondent samenwerking cruciaal. Zij oppert om een platform te creëren om ervaringen en ideeën rond de aanpak van de gevolgen te delen.

Ook professionaliteit in het organiseren van initiatieven is volgens respondenten een kans om tot vitalisering te komen. Respondenten vermelden onder meer voldoende evaluatie, financieel beheer, conflictmanagement, transparantie en duidelijkheid in missie, visie, taakomschrijving, planmatige aanpak als elementen van professionaliteit, naast de vermelde elementen in de interviewvragen. Daarnaast wordt ook digitale, theologische en spirituele expertise genoemd als noodzakelijk in de kerk. Een mening die door een aantal respondenten gedeeld wordt is dat professionalisering eerder moet dienen als omkadering voor de spontaniteit van vernieuwende initiatieven, en geen doel op zich mag worden. Professionaliteit leidt niet automatisch tot vernieuwing of het bereiken van veel mensen. Daarnaast is een risico als externe professionals zouden betrokken worden dat deze vaak niet volledig weten wat leeft, en geen roeping hebben voor hun job. Ten slotte is het volgens een respondent ook belangrijk voldoende praktijkervaring te hebben, en niet zomaar ideeën “van achter een bureau” te bedenken.

Obstakels op organisatorisch vlak zijn volgens respondenten onder meer de terughoudendheid van clerici om structuren te veranderen, bepaalde routines die vanzelfsprekend geworden zijn, de parochiestructuur die te beperkend is volgens sommigen, bezitterigheid en een concurrentiesfeer rond initiatieven en projecten, een tekort aan zelfreflectie en het ontbreken van voldoende professionele krachten. Ook de erfenis van de vroegere organisatie van de kerk, waarbij middenveldorganisaties voor bepaalde beroepsgroepen eigen structuren en spiritualiteiten voorzagen, is volgens een respondent een obstakel om nu die organisaties grotendeels weggefallen zijn tot éénheid te komen.

Tabel 6: Organisatie

Organisatie- kansen	16
Organisatie- obstakels	15
Organisatie- voorbeelden en aanvullingen	5
Organisatie- totaal	17

f) BEELDVORMING

Vervolgens vermelden de respondenten ook actief werken aan de beeldvorming over de kerk in de samenleving als domein met kansen tot vernieuwing en vitalisering. Een respondent omschrijft waar hij op doelt als ‘nieuwe evangelisatie’, wat volgens hem eerder draait om een manier van aanwezigheid dan verbale verkondiging. Respondenten hebben het onder meer over aanwezigheid in uiterlijk herkenbare vorm, die een impuls kan zijn om tot gesprekken met niet-christenen te komen, maar ook over verbale aanwezigheid van uitgesproken christenen op het publieke forum.

Daarbij wordt onder meer het belang van een geloofwaardig en nederig discours onderstreept door zeven respondenten. Iets dat daarbij kan helpen is volgens hen het idee van christendom als incarnerend, en dus steeds zoekend naar hoe de cultuur kan opgenomen worden in het christelijk verhaal. Daarin is een evenwicht nodig tussen het bewaken van de eigenheid van de christelijke traditie, die altijd een aanstootgevend element heeft, en het aansluiten bij de cultuur: “Dus we moeten mensen van deze cultuur zijn en niet mensen die buiten deze cultuur er zich van afzonderen. Dat vind ik ontzettend belangrijk. (...) Anderzijds, maar dat heb ik ook al gezegd, niet onze eigen identiteit daarbij verliezen om maar aan te passen.”

Een aantal andere aspecten die kunnen deel uitmaken van de manier waarop de kerk aanwezig is in de samenleving worden hierboven en hieronder meer uitgebreid besproken. Respondenten vermelden diaconie, de relatie tussen geloof en wetenschap, het bieden van een taal voor spiritualiteit die leeft in samenleving, cultuur en erfgoed, het oprichten van spirituele centra, benadrukken van het verschil met omringende cultuur en aantonen van de grenzen van bepaalde discours daarin, het opnieuw onbekende karakter van de kerk bij jongeren en het uitdagen van het negatieve imago van de kerk dat soms leeft als kansen om een aanwezigheid in de samenleving op te nemen. Op deze punten wordt in voorgaande en volgende stukken van de tekst dieper ingegaan. COVID-19 was volgens een respondent een gemiste kans om de relevantie van de kerk te tonen door aanwezigheid, al vermelden andere respondenten wel dat de kerk meer positief in de media kwam, en dat zeker spirituele zorg meer gewaardeerd wordt nu. Een andere kans ligt volgens een respondent in de ‘omgekeerde’ missionering die nu plaats vindt, en een internationaal en verjongd karakter geeft aan de christelijke gemeenschappen.

Bij deze aanwezigheid in de samenleving zijn ook een aantal specifieke vormen van professionaliteit belangrijk die nog niet vermeld werden. Die draaien vooral rond communiceren van geloof, en het ontwikkelen van een meertaligheid in verschillende contexten.

Er kunnen, ten slotte, ook een aantal obstakels vermeld worden in het aanwezig zijn in de samenleving. Een eerste obstakel is volgens respondenten de tendens die bij sommigen leeft om zich te willen afsluiten van de samenleving als kerk, maar ook het te veel aanpassen aan de publieke opinie vormt een obstakel volgens respondenten. Een ander obstakel is de beeldvorming die leeft over de katholieke kerk, en de onbekendheid van het aanbod. Ook de angst die leeft rond het spreken over geloof is een obstakel volgens respondenten. Daarnaast is ook de afstand tussen de cultuur, waarin volgens een respondent weinig transcendentie en verbondenheid is, en de kerk, die volgens een respondent haar taal niet genoeg begrijpbaar maakt, een obstakel in de aanwezigheid van de kerk in de samenleving. Ten slotte kan ook, met één van de respondenten, de vraag gesteld worden of er wel vraag is naar een aanbod van de kerk. Twee andere respondenten stellen daarbij dat er misschien ook onbewuste vragen leven, die pas naar boven komen als er een aanbod voor komt.

Tabel 7: Beeldvorming

Beeldvorming- kansen	14
Beeldvorming- obstakels	16
Beeldvorming- voorbeelden en aanvullingen	10
Beeldvorming- totaal	17

g) SPIRITUELE ZORG

Een volgend domein waar respondenten kansen zien is in spirituele zorg. Respondenten menen dat daar een aanbod gedaan wordt voor de maatschappelijke nood aan zingeving, waarvoor zeker in zorginstellingen meer aandacht is. In spirituele zorg kan volgens een respondent ook een voorbeeld gevonden worden van hoe omgegaan kan worden met diversiteit: pastores spreken immers met mensen die een andere spirituele beleving hebben dan zichzelf, en proberen zoveel mogelijk vanuit hun kader hen bij te staan, maar wel gegrond in hun eigen spiritualiteit. Ook in de communicatie met officiële instanties leveren pastores mogelijk baanbrekend werk, doordat ze intensief met andere zorgverleners en leidinggevendenden moeten samenwerken. Ten slotte hebben zorgverleners volgens een respondent ook een goed zicht op de noden van mensen, doordat ze goed verankerd zijn in voorzieningen. Spirituele zorgverleners kunnen ook als voorbeeld dienen voor een vorm van professionaliteit die volgens een respondent belangrijk is voor alle vernieuwende initiatieven: de gevoeligheid voor spirituele noden en vragen, en gegrondheid in een eigen spiritualiteit. Daarnaast ziet een respondent ook algemeen een grote mate van professionaliteit bij pastores: “sinds ik dieper in de wereld van de categoriale pastoraal ben gedoken, dat is dat, met name in de zorgpastoraal, er een mate van professionaliteit aanwezig is die elders vaak ontbreekt. Dat heeft te maken met die inbedding in dat hyperprofessionele en gesofisticeerde milieu van de zorg vandaag.”

Naar aanleiding van COVID-19 zien respondenten ook een aantal evoluties in spirituele zorg. Ten eerste werd heel snel aangepast aan het aanbieden van digitale diensten, in samenwerking met de voorzieningen. Daarnaast werd ook meer aandacht gegeven aan spirituele zorg, en kwam ook meer waardering voor het werk van spirituele zorgverleners, mede door de grotere nood aan hun aanwezigheid.

In het domein van spirituele zorg zitten volgens respondenten ook een aantal obstakels voor vernieuwing en vitalisering van de kerk. Een eerste voorbeeld is de praktijk van ‘algemene’ spirituele zorg, die de identiteit van pastores ontkent. Een tweede probleem is het ontbreken van continuïteit in zorg na de behandeling in de voorziening. Een voorbeeld van een project dat hierrond werkt is ketenzorg, dat transmurale spirituele zorg aanbiedt, zodat mensen niet steeds andere zorgverleners zien of plots zonder zorg vallen. Een respondent vindt ook dat parochiegemeenschappen meer zouden moeten betrokken worden bij spirituele zorg in voorzieningen om continuïteit van aandacht door de kerk voor deze mensen te creëren. Een ander obstakel is het tekort aan professionals. Vacatures voor spirituele zorgverleners raken niet ingevuld, en er studeren weinig mensen af in de opleidingen. Een laatste obstakel ten slotte is het imago van de kerk, die als negatief gepercipieerd wordt of gewoon onbekend is. Daardoor gaan mensen minder snel contact opnemen met pastores. Dit kan volgens een respondent echter ook een kans zijn, wanneer effectief een ontmoeting met een pastor plaatsvindt, zeker als dat een jongere pastor is, door het verrassingseffect van het doorbreken van vooroordelen.

Tabel 8: Spirituele zorg

Spirituele zorg- kansen	14
Spirituele zorg- obstakels	11
Spirituele zorg- voorbeelden en aanvullingen	7
Spirituele zorg- totaal	16

h) INITIATIE EN LEVENSOVERGANGEN

Ook in de manier waarop met initiatie en levensovergangen wordt omgegaan zien respondenten kansen voor vernieuwing en vitalisering. Twee respondenten menen dat het herzien van de initiatiesacramenten de kerk kan vernieuwen. Het uitstellen van de initiatiesacramenten en het terug in gebruik nemen van het catechumenaat kan volgens een respondent geloof meer een zaak van groei en persoonlijke ontmoeting met christus maken. Ook het meer betrekken van de ouders en de lokale gemeenschap bij de initiatieviering worden vermeld als kansen tot vitalisering. Een obstakel hiervoor is het vasthouden van zowel clerici als leken aan de doop vlak na de geboorte zonder lokale gemeenschap. Ook de voorbereiding van het vormsel is volgens sommige respondenten eerder gericht op het herstellen van het oude dan op vernieuwing.

Daarnaast zien zes respondenten ook kansen in het gesprek aangaan met mensen over de betekenis van levensovergangen als geboorte, huwelijk en dood, en begeleiding in omgang hiermee door bijvoorbeeld spirituele zorg en rituelen. De vorm van die rituelen hoeft volgens sommige respondenten niet beperkt te zijn tot de traditionele praktijk; vooral in het voorzien van aanvullende rouwrituelen, ook op maatschappelijk vlak rond COVID-19, zien ze een belangrijke rol voor de kerk weggelegd.

Tabel 9: Initiatie en levensovergangen

Initiatie en levensovergangen- kansen	15
Initiatie en levensovergangen- obstakels	12
Initiatie en levensovergangen- totaal	15

i) INVESTEREN IN MENSEN

In vijftien van de zestien interviews wordt, ten slotte, gesteld dat aandacht voor mensen een kans is voor vernieuwing en vitalisering. Vooral aandacht voor jongeren en vernieuwend leiderschap worden als voorbeelden gegeven. Investeren in activiteiten en platformen voor jongeren worden als kansen gezien om tot vitalisering te komen. Voorstellen worden gedaan voor projecten waar jongeren zelf kunnen initiatieven nemen en ondersteund worden waar ze dat nodig vinden, maar ook voor reeds georganiseerde projecten gericht op jongeren en het ondersteunen van jongerenorganisaties die al bestaan. Daarin worden ook kansen gezien voor aandacht voor spiritualiteit. Zowel de mening dat daarbij vooral naar de jongeren zelf geluisterd moet worden als dat jongeren het katholicisme als nieuw en te ontdekken gepresenteerd moet worden wordt in de interviews uitgedragen.

Investeren in mensen, ongeacht de leeftijd, wordt door de respondenten gezien als stap richting vitalisering. Ze hebben het over vorming van vrijwilligers, ondersteuning van initiatieven op financieel, praktisch, administratief of spiritueel vlak, bekendmaking en inzetten van professionals in ondersteuning van initiatieven buiten de territoriale structuren en het zoveel mogelijk aanboren van het potentieel van vrijwilligers in hun specifieke knowhow. Drie respondenten vinden het nodig dat experiment toegelaten wordt om te kunnen vernieuwen, en dat mensen het recht gegeven wordt om te falen. Ook op vlak van maatschappelijk gerichtheid en spiritualiteit stellen ze dat investeren in een breed gamma om zo veel mogelijk verschillende mensen aan te spreken belangrijk is.

Inzetten op leiderschap is ten slotte volgens zeven van de respondenten ook een mogelijkheid voor vitalisering in de kerk. Er worden veel voorbeelden gegeven van priesters die lokale gemeenschappen laten heropleven, maar ook van leken die vernieuwende initiatieven trekken. Naast deze charismatische figuren wordt ook het overschakelen naar meer lekenleiderschap vermeld als kans tot vernieuwing. Eén respondent denkt dat COVID-19 daar een versnelling in zal brengen, doordat nieuwe vormen van geloofsbeleving ontstaan die minder afhankelijk zijn van clerici.

Over de verhouding tussen geven van leiderschap aan vrijwilligersgroepen en het sturen van bovenaf kunnen verschillende visies gevonden worden in de interviews. Eén respondent meent dat leiderschap volledig aan vrijwilligers moet gelaten worden, en dat de formele structuren er enkel zijn om de ondersteuning te bieden waar die vrijwilligers dat zelf vragen. Anderen menen echter dat het nodig is om ook sturing van bovenaf te hebben, die continuïteit, een duidelijke richting en professionaliteit stimuleert.

In het investeren in mensen zijn ook een aantal obstakels voor vernieuwing en maatschappelijke gerichtheid. Ten eerste kan de verouderende groep mensen die betrokken zijn bij de kerk vermeld worden. Volgens sommige respondenten hangt daaraan ook het vasthouden aan oude structuren en afkerig staan tegenover verandering vast. Een respondent stelt dat daarin ook een gevaar ligt eerder op kwantiteit dan kwaliteit te focussen. Ook is er volgens een respondent een probleem in leiderschap, aangezien geen zicht is op het potentieel van vrijwilligers. Volgens een andere respondent geven veel professionals in de kerk ook zichzelf werk, terwijl ze eigenlijk veel mensen betrokken zouden kunnen maken door taken aan vrijwilligers over te laten. Daarnaast is ook een obstakel in de observatie van een respondent dat door het overlaten van initiatief aan vrijwilligersgroepen zonder aandacht voor verbinding een versplinterd veld aan projecten ontstaan is, die beperkte impact hebben. Een ander obstakel is dat in het inzetten op aandacht voor de betrokken mensen mogelijk initiatieven ontstaan die gericht zijn op het eigen geluk van de betrokken groep, maar geen maatschappelijke gerichtheid tonen. Ook wordt in het inzetten op verjonging volgens een respondent soms de spirituele dimensie uit het oog verloren. Ten slotte zijn ook een aantal praktische obstakels in het investeren in mensen: het kleiner worden van de beschikbare groep mensen, het lage salaris voor functies in de kerk en tekort aan professionals, de beperkte tijd van professionals en vrijwilligers om vormingen te volgen en het tekort aan aandacht voor bekwaamheid in het selecteren van mensen.

Tabel 10: Investeren in mensen

Investeren in mensen- kansen	14
Investeren in mensen- obstakels	14
Investeren in mensen- voorbeelden en aanvullingen	10
Investeren in mensen- totaal	15

KANSEN IN DE SAMENLEVING

In de samenleving zien respondenten kansen om tot vernieuwing en vitalisering in de kerk te komen in een aantal processen en tendensen, en een aantal aanknopingspunten waar ze denken dat de kerk op kan inspelen. Tabel 11 toont een overzicht van het aantal respondenten dat de categorieën vermeldt in de interviews. De bespreking van de categorieën gebeurt opnieuw in volgorde van het aantal respondenten dat ze vermeldt.

Tabel 11: Samenleving totaal

Categorie	Interview = Gecodeerd (17)
Secularisering- totaal	17
Decentralisering- totaal	16
Pluralisering- totaal	16
Nieuwe media- totaal	16
Professionalisering- totaal	16
Interesse voor spiritualiteit- totaal	14
Globalisering- totaal	13
Cultuur en erfgoed- totaal	13
Individualisering- totaal	12
Rationalisering- totaal	12

a) SECULARISERING

Een eerste domein waar respondenten kansen tot vernieuwing en vitalisering in de kerk zien, is in de secularisering van de samenleving. Secularisering kan gezien worden als verminderen van de betekenis van religie in de samenleving door een geheel van drie processen: differentiatie, of het overnemen van taken die traditioneel door de kerk werden vervuld door afzonderlijke subsystemen in de samenleving, rationalisering of het afnemen van de invloed van religie op de samenleving ten voordele van wetenschap en technologie, en vermaatschappelijking of het verdwijnen van traditionele gemeenschappen en verplaatsen van religie naar de persoonlijke sfeer⁶.

Deze drie processen zijn in de katholieke kerk duidelijk voelbaar. In de interviews vermelden respondenten een aantal gevolgen hiervan. Een gevolg van het derde proces, de achteruitgang van het aantal mensen die traditioneel religieus zijn binnen een gemeenschap, heeft tot gevolg dat bij de overgebleven katholieken een disproportionele groep ouderen is. Die hebben volgens respondenten onvoldoende voeling met wat leeft in de samenleving, en verlangen te veel naar herstellen van de kerk die zij ooit gekend hebben om tot vernieuwing te komen. Ook is door het lage aantal gelovigen op veel plaatsen geen echte gemeenschap waar geïnteresseerde mensen kunnen onthaald worden. De schroom om over spiritualiteit en religie te spreken die twee respondenten vermelden kan mogelijk ook hierin

⁶ Cf. Roy Wallis and Steve Bruce, *God is Dead: Secularization in the West* (Hoboken, NJ: Wiley-Blackwell, 2002), p. 8-9.

gekaderd worden. Een mogelijk gevolg van het tweede proces kan zijn dat katholieke organisaties hun katholieke identiteit opgeven of heel minimaal invullen. Ook de onbekendheid van het aanbod van de kerk kan hiermee te maken hebben. Ten slotte blijft de kerk volgens een viertal respondenten wel het negatieve imago houden van de tijd toen de samenleving nog door de kerk bepaald werd. Eén van hen vindt dat een aantal mensen ook aan dat imago beantwoord, aangezien zij er op hopen opnieuw die rol op te nemen in de samenleving.

Secularisering heeft echter niet enkel negatieve gevolgen. Volgens de respondenten zitten er ook een aantal kansen in die evolutie, en dan vooral in het afbrokkelen van de bestaande kerkstructuren, wat volgens hen ruimte maakt voor experiment met vernieuwende initiatieven. De kerk kan zo er voluit voor kiezen om op zoek te gaan naar wat haar identiteit en rol in deze context kan zijn. Doordat geloof niet meer iets is dat vanzelfsprekend en alomtegenwoordig is, wordt geloven ook een meer bewuste en bereflecteerde keuze, en kan het kritische en aanstootgevende van de traditie meer ruimte krijgen. Doordat de katholieke traditie voor sommige jongeren onbekend is, ten slotte, kan ze door hen ook opnieuw onbevangen ontdekt worden. Dit biedt allemaal kansen om op een nieuwe manier een rol in de samenleving op te nemen, en nieuwe groepen aan te spreken.

Ook in de omgang met de gebouwen en structuren die de kerk moet loslaten is volgens respondenten een kans om op een nieuwe manier in de samenleving aanwezig te zijn. Kerkgebouwen multifunctioneel maken is volgens een respondent meer trouw aan de traditie, waarin kerken steeds verschillende functies vervullen. De vaststelling dat sommige organisaties de kerk ontgroeid zijn kan in de ogen van één van de respondenten ook positief bekeken worden: die organisaties zijn niet voor niets groot geworden, en kunnen nu mogelijke partners vormen in samenwerkingsverbanden. Eén respondent stelt ook dat de sociale projecten van de kerk volledig door de samenleving zijn overgenomen, en dat de kerk zich nu dus volledig moet toelagen op wat tekortschiet in de samenleving: geloof. Andere respondenten vinden eerder dat de kerk moet blijven actie nemen waar de samenleving tekortschiet.

Een andere kans in secularisering ligt eerder in de houding van gelovigen binnen de kerk. Waar volgens Grace Davie sprake is van een groeiende tendens die ze *vicarious religion* noemt, het overlaten aan anderen van opnemen van verantwoordelijkheden die bij het lidmaatschap van een religieuze gemeenschap horen⁷, biedt het tekort aan priesters volgens een respondent een impuls voor leken om wel zelf verantwoordelijkheid op te nemen, omdat ze nu soms voor de keuze gesteld worden hun parochie te sluiten of zelf het heft in handen te nemen.

Een aantal obstakels bij het benutten van die kansen in secularisering komen ook in de interviews aan bod. Ten eerste is er het te weinig beklemtonen van katholieke identiteit, waardoor de kerk onherkenbaar wordt, en er niets meer is waar volgende generaties mee kunnen kennis maken. Een respondent merkt op dat veel organisaties wel de voordelen van kerkelijke steun willen, maar zo weinig mogelijk met de naam van de kerk willen verbonden zijn. Ook staat het vroegere imago van de kerk soms in de weg van het publiek spreken van kerkelijken. De onbekendheid van de kerk kan ook een obstakel vormen volgens enkele respondenten, omdat weinig mensen bereikt worden door het aanbod. Gelovigen zijn volgens een respondent ook soms geïsoleerd, doordat weinig mensen in hun omgeving gelovig zijn. Ten slotte is er ook de vaststelling van twee respondenten dat velen het rouwproces om het verliezen van de oude vorm van de kerk nog niet doorlopen hebben, wat volgens hen eerst zou moeten gebeuren voor aan een nieuwe vorm kan gedacht worden.

Tabel 12: Secularisering

Secularisering- kansen	17
Secularisering- obstakels	17
Secularisering- totaal	17

⁷ Cf. Grace Davie. *Religion in Britain: A Persistent Paradox* (Chichester: Wiley Blackwell, 2015).

b) DECENTRALISERING EN PLURALISERING

Een volgend domein waar respondenten kansen voor vernieuwing en vitalisering in zien is in de tendensen richting decentralisering en pluralisering. Decentralisering is de “overdracht van beslissings- en uitvoeringsmogelijkheden naar autonome of deels autonome subsystemen,⁸” en pluralisering is het wegvallen van een éénheidsperspectief, waarbij verschillende perspectieven en waardensystemen als evenwaardig gezien worden⁹.

Decentralisering is vooral terug te vinden in de opmerking van een respondent dat vitaliserende projecten niet altijd lokaal verankerd zijn. Een voorbeeld daarvan is Godly Play, een methodiek die vernieuwing brengt maar niet één sturend centrum kent, of de vorming van online *communities* die niet centraal gestuurd worden. Hoe die niet-verankerde initiatieven kunnen in de kerk geïntegreerd worden zou een groeiende uitdaging kunnen worden voor de kerkstructuren.

Daarnaast zien respondenten ook mogelijkheden in de omgang met een gepluraliseerde context. Een eerste manier waarop daarmee kan omgegaan worden is door het aansluiten bij netwerken die rond een bepaalde thematiek werken. Dat levert mogelijkheden om vanuit een duidelijk katholieke identiteit naar de samenleving toe te treden, en meer impact te genereren dan wanneer enkel vanuit de eigen structuren gewerkt wordt. Een andere optie is om zelf gastheer te zijn van pluralistische projecten, waarbij vanuit een katholieke identiteit mensen met andere perspectieven bij projecten betrokken worden. Dit open naar buiten treden is volgens een respondent iets dat eigen is aan de christelijke identiteit, een aspect van die identiteit dat zo op voorgrond geplaatst wordt. Sommige respondenten stellen ook dat genade niet enkel in de kerk te vinden is, en dat een vitale kerk dus ook rekening houdt met ontwikkelingen en initiatieven op de grenzen van of buiten de kerk.

In pluralisering zitten ook een aantal obstakels. Een eerste is de weerstand tegen pluralisering vanuit de kerk, door identitair denken en de neiging zich te willen afsluiten van de samenleving. Er wordt ook gesteld dat er niet echt een mentaliteit van samenwerken is in de kerk, waardoor pluralistische projecten moeilijk liggen. Daarnaast is ook een risico om zich te veel op de achtergrond te zetten, en de eigenheid van de kerk te verliezen. Ten slotte is ook het imago van de kerk in de samenleving een obstakel in pluralistische samenwerking.

Tabel 13: Decentralisering en pluralisering

Decentralisering- kansen	14
Decentralisering- obstakels	14
Decentralisering- voorbeelden en aanvullingen	3
Decentralisering- totaal	16
Pluralisering- kansen	14
Pluralisering- obstakels	16
Pluralisering- voorbeelden en aanvullingen	3
Pluralisering- totaal	16

⁸ Jürgen Rüländ, (1993): "Politisch-institutionelle Reformen und Dezentralisierung: Thesen zum Forschungsstand," in *Subsidiarität in der Entwicklungszusammenarbeit: Dezentralisierung und Verwaltungsreformen zwischen Strukturanpassung und Selbsthilfe*, red. Klaus Simon, Albert Stockmayer und Harald Fuhr (Baden-Baden: Nomos, 1993), 181-193, p. 18 in Katharina Mewes, *Decentralization: On the Example of the Yemeni Water Sector* (Wiesbaden: VS Verlag für Sozialwissenschaften, 2011), p.53-75 “the transfer of sovereign decision and performance competences to autonomous or partly autonomous sub systems” [eigen vertaling].

⁹ Cf. Lieven Boeve, *Onderbroken traditie: Heeft het christelijk verhaal nog toekomst* (Kalmthout: Pelckmans, 2008), p. 47-49.

c) NIEUWE MEDIA

Rond nieuwe media worden in de interviews een aantal kansen vermeld. Sociale media bijvoorbeeld zijn volgens een respondent een kans om de stem van jonge christenen op de voorgrond te plaatsen. Ook algemeen is volgens hen een beweging naar meer digitalisering in de kerk te zien, die door COVID-19 een versnelling kent. Respondenten vinden dat door online vergaderingen en thuiswerk minder tijdverlies is, en dat door het groeiende online aanbod in geloofsverdieping en liturgie mensen op een andere manier bereikt worden, en ook nieuwe groepen. De opmerking wordt echter ook vaak gemaakt dat door digitalisering een dimensie van fysieke ontmoeting ontbreekt, waardoor een gemis ervaren wordt.

Inspelen op de kansen in nieuwe media vereist specifieke competenties, wat een deel van het profiel van professionaliteit in de interviews vormt. Het gebrek aan aandacht hiervoor en expertise vormt volgens respondenten een obstakel voor vernieuwing en maatschappelijke gerichtheid.

Tabel 14: Nieuwe media

Nieuwe media- kansen	15
Nieuwe media- obstakels	13
Nieuwe media- voorbeelden en aanvullingen	3
Nieuwe media- totaal	16

d) PROFESSIONALISERING

Een volgende ontwikkeling waar respondenten kansen in zien is professionalisering. Professionalisering houdt in dat religie aan invloed doordat kennis en expertise belangrijker worden. Taken zoals onderwijs of ziekenzorg worden niet langer door religieuzen opgenomen, maar door mensen die zich louter op basis van hun opleiding daarvoor kwalificeren.

Voor negen respondenten is het duidelijk dat de kerk op vlak van kennis, expertise en professionele werkwijze tekort schiet. Ze vinden dat er onvoldoende begeleiding is van projecten en veranderingen, soms slecht financieel beheer, te weinig kwaliteit in de opleiding van vrijwilligers en clerici of onduidelijkheid in visie. Daarnaast stellen ze ook dat logge structuren vaak professionaliteit in de weg staan, dat er te weinig aandacht is voor bekwaamheid in rekrutering, onvoldoende kritische gereflecteerd wordt en te weinig gebruik gemaakt wordt van het potentieel van vrijwilligers. Ten slotte is er ook een tekort aan mankracht, en vooral aan jonge professionals. Al deze punten vormen volgens hen obstakels voor vernieuwing, maar ook voor de maatschappelijke gerichtheid en relevantie van de kerk, de zorg voor de spirituele dimensie van initiatieven en het vertrouwen dat projecten uitstralen.

Meer aandacht voor professionalisering kan dus onder meer het imago van de kerk verbeteren, de impact en effectiviteit van initiatieven vergroten en helpen om misbruik te vermijden. Professionaliteit is volgens respondenten niet beperkt tot mensen die beroepsmatig iets doen. Ook vrijwilligers kunnen aan criteria voor professionaliteit beantwoorden. Daarom vinden respondenten het belangrijk om in te zetten op de talenten en expertise van vrijwilligers, maar ook op opleiding en vorming. Daarnaast moeten vrijwilligersgroepen en initiatieven goed omkaderd worden door de beschikbare professionals in de kerk, door coaching, financiële en administratieve ondersteuning, hulp in het verduidelijken van de visie en taakomschrijvingen en het planmatig aanpakken van projecten, en stimuleren van reflectie en evaluatie. Volgens een van de respondenten is een obstakel hiervoor echter dat vrijwilligers omkadering niet gewoon zijn, en al snel als controle gaan ervaren. In het werken met betaalde professionals stelt een respondent ook dat het soms beter is om, in plaats van zelf job-inhouden vast te leggen en vacatures uit te schrijven, werkzame professionals met een band met de kerk ondersteuning en een platform te bieden. Andere respondenten zien dan weer in het aanwerven van externe professionals zonder band met de kerk een kans, om nieuwe mensen bij de kerk te betrekken en eventueel hun roeping te laten ontdekken.

Een aantal andere aspecten van professionaliteit die respondenten belangrijk vinden zijn onder meer liturgische, theologische en spirituele professionaliteit. Professionaliteit in de kerk betekent

volgens hen ook dat liturgie op een degelijke manier uitgevoerd wordt, die mensen aanspreekt en voluit in de traditie staat, dat er een duidelijk theologische onderbouw is van de initiatieven en dat mensen op een gepaste manier aandacht hebben voor hun eigen spiritualiteit en die van anderen. Het creëren van functies naast die van priester waardoor mensen theologische professionals kunnen raadplegen is volgens een respondent ook een leemte in het aanbod van de kerk. Ook moet er volgens respondenten professionaliteit zijn op vlak van communicatie, door bijvoorbeeld respect voor vertrouwelijkheid van informatie, digitale expertise en het aanpassen van taalgebruik aan verschillende contexten. Persoonsvorming is volgens respondenten ook belangrijk, samen met voldoende zelfzorg en bezieling. Een mogelijke hulp bij het professioneel aanpakken van initiatieven is volgens respondenten het vormen van en aansluiten bij netwerken. Een andere mogelijkheid is om ook zelf in de ontvangerspositie te gaan staan, om tot beter inzicht te komen.

Professionalisering kent volgens respondenten echter ook een negatieve kant. Professionele aanpak van initiatieven betekent niet automatisch dat iemand ook iets op een bezielde manier doet, en dat projecten vanzelf vernieuwend zijn en mensen bereiken. Professionaliteit kan omslaan in rigiditeit, als het een doel op zich wordt. Daarom vinden respondenten het belangrijk dat er steeds een balans is tussen professionaliteit en de spontaniteit van initiatieven, de nodige warmte en bezieling van de actoren. Een respondent stelt dat geloof draait om vrijwilligheid, en dat die niet door professionals mag overgenomen worden. Het uitbesteden van diaconie aan organisaties, bijvoorbeeld, wordt als obstakel voor een holistische geloofsbeleving genoemd. Een andere respondent stelt ook dat te veel geld gaat naar onderzoek dat niet vertaald wordt in de praktijk. Ten slotte wordt door een aantal respondenten ook gesteld dat er ruimte moet zijn voor experiment, en dus ook om te falen, wat op het eerste zicht niet professioneel lijkt.

Tabel 15: Professionalisering

Professionalisering- kansen	13
Professionalisering- obstakels	15
Professionalisering- voorbeelden en aanvullingen	13
Professionalisering- totaal	16

e) INTERESSE VOOR SPIRITUALITEIT EN ZINGEVING

Een andere kans die respondenten zien op maatschappelijk vlak is de groeiende interesse voor spiritualiteit en zingeving, een interesse die volgens respondenten nog meer gegroeid is door COVID-19. Vijf respondenten vinden dat de katholieke kerk moet proberen raakvlakken te zoeken met de spiritualiteiten die populair zijn, maar daarbij niet de eigenheid van katholieke spiritualiteit uit het oog mag verliezen. Respondenten zien daarvoor bijvoorbeeld mogelijkheden in het onder de aandacht brengen van christelijke meditatie als antwoord op de algemene interesse voor meditatie, of het zelf intens beleven van christelijke spiritualiteit en anderen uitnodigen. Dat kan bijvoorbeeld door het gebruikmaken van kloosters en abdijen als spirituele centra waar mensen kunnen ‘meeleven’, maar ook in andere activiteiten kan volgens een respondent een sfeer gecreëerd worden waarin ruimte is voor spiritualiteit, wat het ongemak om hierover te spreken zou wegnemen.

Een andere kans is de vergrote aandacht voor spiritualiteit in zorg. Naast spirituele zorg kunnen ook pluralistische stille ruimtes in ziekenhuizen die duidelijk vanuit christelijk ‘gastheerschap’ beheerd worden volgens een respondent een kans vormen tot introduceren van christelijke spiritualiteit. Ook de liturgische gemeenschappen die rond sommige ziekenhuizen ontstaan en de openheid van zorgkundigen zijn kansen voor katholieke spiritualiteit in zorg. Andere aanknopingspunten zijn daarnaast volgens respondenten ook de spirituele dimensie van de ecologische bewegingen en de nood aan beleving van spiritualiteit in het dagelijks leven.

Bij al die manieren om aan de groeiende aandacht voor spiritualiteit de hand te reiken kan vanuit de interviews gesteld worden dat het, naast voldoende aandacht voor de eigen spiritualiteit, ook belangrijk is om een gevoeligheid voor spirituele kwesties en vragen bij anderen te ontwikkelen. Een manier om hieraan te werken is in opleidingen ook zelf ‘ontvanger’ van spirituele zorg te zijn. Daarnaast is het ook belangrijk rekening te houden met de complexiteit en diversiteit van spirituele kwesties.

Volgens respondenten spelen bepaalde projecten hier goed op in, maar is er nog veel ruimte voor groei in dit aanbod. Een aantal obstakels hiervoor zijn het gebrek aan opleiding, de tendens om zich af te sluiten van de maatschappij en het vasthouden aan klassieke taal om over spiritualiteit te spreken zonder pogingen om die begrijpbaar te maken voor buitenstaanders. Een respondent vindt ook dat er gebrek is aan ruimtes waar spiritualiteit beleefd en geleerd kan worden. Daarnaast is ook het negatieve imago van katholicisme een obstakel, al ziet een respondent ook een openheid ontstaan die de vijandige houding ten opzichte van katholicisme overstijgt. Ook het gebrek aan moed om over spiritualiteit te spreken is een obstakel volgens respondenten, net als de grote diversiteit aan spirituele beleving binnen de katholieke kerk en spirituele vragen buiten de kerk, waardoor onduidelijkheid ontstaat. Vaak zijn noden ook onduidelijk, en is het pas achteraf zichtbaar of iets op een nood inspeelde of niet. Een probleem dat respondenten zien in populaire vormen van spiritualiteit is, zoals eerder vermeld, dat die te zelfbetrokken is, en zo moeilijk verenigbaar met katholieke spiritualiteit. Ook het gebrek aan tijd om bij dingen stil te staan wordt door respondenten gehekeld.

Tabel 16: Interesse voor spiritualiteit

Interesse voor spiritualiteit- kansen	14
Interesse voor spiritualiteit- obstakels	13
Interesse in spiritualiteit- voorbeelden en aanvullingen	7
Interesse voor spiritualiteit- totaal	14

f) GLOBALISERING

Een volgende ontwikkeling waar de respondenten naar verwijzen is globalisering. Respondenten zien mogelijkheden in het idee van de katholieke identiteit als globale identiteit, die in verschillende culturen incarneert. Die éénheid overstijgt volgens een respondent etnische verschillen, en in een geglobaliseerde wereld moet volgens vijf van de respondenten de scheiding van etnische gemeenschappen opgeheven worden. Ze vinden dat gemeenschappen samen moeten vieren, of op andere manieren verbonden moeten zijn. Een voorbeeld dat een respondent hiervan geeft is de Sint-Kwintensgemeenschap, een Engelstalige gemeenschap in Leuven waar mensen met diverse met migratieachtergronden en mensen zonder migratieachtergrond samen gemeenschap vormen. Ook in de Europese gemeenschap van Brussel ziet een respondent kansen om verschillende kerkgemeenschappen samen te brengen.

Die globale gemeenschappen zouden volgens een respondent tegemoet komen aan een maatschappelijke nood aan globale verbondenheid. Een respondent merkt bijvoorbeeld op dat hij ziet dat jongeren zich vaak meer verbonden voelen met de wereldkerk dan met hun lokale parochie. Die nood is volgens een respondent groter en duidelijker geworden door COVID-19, aangezien de pandemie iedereen treft.

Respondenten zien in globalisering ook mogelijkheden voor een vitalisering van liturgie, door elementen uit andere culturen op te nemen in de liturgie waardoor die meer vitaliteit zou uitstralen. Een andere kans ziet een respondent in de priesters die van andere continenten naar België komen. Hij denkt dat een soort uitwisselingssysteem, waarbij ook priesters uit België naar de betrokken regio's gaan, verrijkend kan zijn voor de kerk.

Op vlak van globalisering zitten ook een aantal obstakels. Ten eerste is er de moeilijkheid om diversiteit op een goeie manier te organiseren. Er zijn grote verschillen in noden en opvattingen, en het is moeilijk om die allemaal in één kerkgemeenschap op te nemen. Daarnaast is er ook de opvatting dat katholicisme zoals in de Belgische context vormgegeven wordt hét katholicisme is, waardoor de andere

culturele inbeddingen van katholicisme geen plaats krijgen. Ook het beperkende van de lokale parochiestructuren wordt aangehaald als iets dat globale verbondenheid in de weg staat.

Tabel 17: Globalisering

Globalisering- kansen	13
Globalisering- obstakels	11
Globalisering- totaal	13

g) CULTUUR EN ERFGOED

Respondenten zien ook kansen tot vitalisering en maatschappelijke gerichtheid in de lokale cultuur en cultureel erfgoed, meer specifiek in de aanwezigheid van elementen daarin die naar het christendom verwijzen. Ze geven de voorbeelden van kunstgidsen die expliciet over spiritualiteit en kunst spreken, kerkgebouwen die opengesteld kunnen worden om mensen te laten kennismaken met de betekenis en functie van die gebouwen of de katholieke geschiedenis van zorginstellingen en methodes als de presentiebenadering. Daarnaast zien ze ook mogelijkheden in het aanraken en ontcrachten van vooroordelen over de kerk in de cultuur.

In erfgoed en cultuur zitten echter ook enkele obstakels. Een eerste obstakel is de weerstand tegen de beweging naar schaalvergroting van parochies door de waarde die aan de kerkgebouwen gehecht wordt, aangezien die door die beweging voor herbestemming worden vrijgemaakt.

Tabel 18: Cultuur en erfgoed

Cultuur en erfgoed- kansen	13
Cultuur en erfgoed- obstakels	11
Cultuur en erfgoed- voorbeelden en aanvullingen	1
Cultuur en erfgoed- totaal	13

h) INDIVIDUALISERING

Een andere tendens waar respondenten mogelijkheden en obstakels zien voor vitalisering en vernieuwing van de kerk is individualisering. Individualisering is het proces waarbij individuen niet langer door tradities hun identiteit krijgen, maar die zelf moeten construeren¹⁰.

Respondenten zien kansen in de observatie dat mensen niet meer zomaar een leider willen volgen. Dat maakt de opvatting die volgens een respondent vroeger leefde dat de priester leider van de gemeenschap is en de leken volgen en uitvoeren achterhaald, maar maakt ook dat meer motivatie is om zelf initiatief te nemen. Dat kan een kans zijn om mensen meer te betrekken en een platform te geven voor de vernieuwing die zij voor ogen hebben.

Tegelijk vinden vier respondenten dat individualisering ook grenzen kent, waar kerkgemeenschappen de aandacht op kunnen vestigen. Een voorbeeld dat een respondent geeft is het idee van autonomie, dat volgens hem een aantal donkere kanten heeft. Een andere respondent stelt ook dat kerkgemeenschappen een tegenwicht kunnen bieden voor individualisering op minder intellectueel niveau door te streven naar inclusieve gemeenschapsvorming.

Een ander gevolg van individualisering is dat iemands identiteit niet zomaar voorgegeven is, maar zelf actief moet geconstrueerd worden. Dit is een structurele taak waar mensen voor staan, waarbij veel onzekerheid en onduidelijk komt kijken. Volgens respondenten zou de kerk hierop kunnen inspelen, door actief in te zetten op identiteitsvorming, maar niet op een autoritaire, voorgekauwde manier. Een

¹⁰ Cf. Lieven Boeve, *Onderbroken traditie* p. 46-47

zoekende katholieke identiteit die zich incarneert in de hedendaagse cultuur is volgens respondenten een kans om mensen tegemoet te treden in die taak van identiteitsconstructie.

Individualisering kent ook een aantal obstakels. Vooral zelfbetrokken opvattingen van spiritualiteit en geloof, waarin weinig plaats is voor verbondenheid met anderen of God worden op dat vlak vermeld, net als het idee dat geloof een privéaangelegenheid is.

Tabel 19: Individualisering

Individualisering- kansen	12
Individualisering- obstakels	12
Individualisering- totaal	12

i) RATIONALISERING

Een laatste kenmerk van de (laat-)moderne samenleving waar respondenten mogelijkheden in zien is rationalisering. Rationalisering houdt, zoals reeds vermeld, in dat religie aan invloed op de samenleving inboet ten voordele van wetenschap en rationaliteit (cf. *supra*).

In reactie op die rationalisering stellen respondenten dat het belangrijk is om een geloofwaardige boodschap uit te dragen als kerk, en ook coherent daarmee te handelen. Een meer specifieke kans die een respondent ziet in rationalisering is het aantonen van de mogelijkheid om rationeel denken en geloof te verenigen. Hij ziet daarvoor voorbeelden bij bekende wetenschappers die expliciet gelovig zijn, en wil graag meer inzetten op dit thema in communicatie tussen christenen en niet-christenen.

Een obstakel dat respondenten zien op vlak van rationalisering is het gebrek aan reflectie op geloof in de kerk. Zeker de generatie die opgegroeid is met de catechismus is volgens een respondent gewoon om voorgekauwde geloofsinhouden te herhalen, en niet zelf na te denken over geloof. Ten slotte is ook de perceptie van katholicisme in de samenleving op vlak van rationalisering een obstakel: vaak wordt katholicisme volgens respondenten gezien als een traditie van geboden en verboden, onderdrukkend en met een onvolwassen godsbeeld.

Tabel 20: Rationalisering

Rationalisering- kansen	12
Rationalisering- obstakels	12
Rationalisering- voorbeelden en aanvullingen	1
Rationalisering- totaal	12

CONCLUSIE

Na dit overzicht van de analyse van de interviews blijven een aantal spanningen en vragen bestaan. Een aantal spanningen in de manier waarop initiatief genomen wordt om de kerk te vernieuwen en vitaliseren worden besproken, waarvan gedacht wordt dat het goed kan zijn bij stil te staan voor mensen die rond dit thema actief zijn.

GEMEENSCHAPPEN EN VERBONDENHEID

Een eerste vraag die kan gesteld worden is wat dit nu betekent voor vitaliserende gemeenschapsvorming. Welke kenmerken heeft een vitaliserende, katholieke gemeenschap? En wat kan als een katholieke gemeenschap gezien worden? Daarbij is bijvoorbeeld de rol van liturgie en initiatie een onderwerp waarop verschillende perspectieven kunnen gevonden worden in de interviews. Liturgie en initiatie kunnen in het centrum van de gemeenschap staan, maar ook eerder een marginale betekenis hebben. Sommigen vinden liturgie een kans, anderen eerder een obstakel voor vitalisering. De vraag

kan daarbij ook gesteld worden om welke liturgie het gaat, en in welke mate liturgie moet vernieuwen om mensen aan te spreken. Ook zorg en inzet kunnen zowel centraal staan in het vormen van gemeenschap, en mensen samenbrengen, maar zijn volgens andere respondenten dan weer minder belangrijk of zelfs een obstakel voor vitalisering. Waar accenten gelegd worden in het vormen van gemeenschappen die vernieuwend en vitaliserend zijn, is een onderwerp waar grondig bij moet stilgestaan worden.

De respondenten halen ook verschillende vormen van verbondenheid in een gemeenschap aan. Dat gaat om de fysieke verbondenheid van het samenkomen, maar zeker na COVID-19 worden ook andere vormen van verbondenheid verkend, op digitale platformen bijvoorbeeld. Ook de vermelding van jongeren die zich meer met de ‘wereldkerk’ verbonden voelen kan duiden op andere vormen van verbondenheid, die tegelijk soms fysiek ervaren wordt maar ook eerder abstract kan zijn. De vraag wat ontbreekt en toegevoegd wordt bij het beleven van gemeenschap als de lokale kerkgemeenschap of op een andere wijze is een vraag die verder verkend kan worden.

KATHOLIEKE IDENTITEIT

Wanneer een gemeenschap precies een katholieke gemeenschap kan genoemd worden, blijft ook een open vraag. Algemeen wordt een tussenpositie ingenomen, waarbij zowel een zekere mate van betrokkenheid bij de traditie en de kerkstructuren als een openheid om te experimenteren en de samenleving tegemoet te treden belangrijk zijn. Maar wat is het minimum aan betrokkenheid dan? Over of het nodig is om een duidelijke afbakening van katholieke identiteit te maken, zijn respondenten het niet onmiddellijk eens. Sommigen vinden dat zoveel mogelijk ruimte moet gelaten worden, anderen vinden dat een duidelijke verbondenheid met de traditie moet zijn, maar wat die verbondenheid dan inhoudt blijft ook een open vraag. Ook de spanning tussen een katholieke identiteit en inculturatie binnen initiatieven kan gethematiseerd worden. De meeste respondenten nemen daarin een soort tussenpositie in, waarin ze een evenwicht tussen beide belangrijk vinden. Verbonden daarmee is het idee dat de kerk op een zoekende manier naar buiten moet treden, op een nederige manier. Anderen menen eerder dat de katholieke traditie opnieuw iets fris is dat door jongeren ontdekt kan worden, en dus minder de band met de cultuur moet zoeken. Hoe een positie ingenomen wordt in dit veld kan bepalend zijn voor hoe gemeenschappen zich vormen.

ORGANISATIE VAN VERNIEUWING

Ook over de organisatie van vernieuwing in de kerk zijn verschillende meningen aanwezig. Sommigen vinden dat die eerder top-down moet gebeuren, waardoor éénheid en verbondenheid in de vernieuwing kan gebracht worden, terwijl anderen eerder het spontane, *grassroots* ontstaan van vernieuwing beklemtonen. Daarmee lijkt ook de spanning verbonden tussen het willen organiseren van projecten gericht op een bepaalde doelgroep of een platform geven aan die doelgroep om zelf iets te organiseren, en de nadruk op het imago van de kerk in de samenleving als eerder negatief en te corrigeren of vooral onbekend en nog te ontdekken. De verschillende manieren waarop tewerk gegaan kan worden hebben elk voordelen en nadelen. Top-down benaderingen en zelf organiseren hebben het voorbeeld van controleerbaarheid en éénheid, terwijl een *grassroots*-benadering waarbij mensen op de grond zelf een platform gegeven wordt meer ruimte voor creativiteit en brede gedragenheid kunnen bieden. Bij het kiezen van een benadering kan het goed zijn hier grondig op te reflecteren.

KWETSBARE GROEPEN EN INCLUSIE

Een ander thema is de rol die kwetsbare groepen spelen in het spreken van respondenten over vitale gemeenschappen. De rol van ouderen is bijvoorbeeld ambigu. Respondenten spreken zich soms op erg negatieve manier over oudere generaties uit, als degenen die vernieuwing tegenhouden, maar tegelijk wordt diversiteit op vlak van leeftijd door sommigen ook als iets positiefs gezien. Een uitdaging in vernieuwende projecten lijkt dan ook om ook ouderen voldoende erbij te betrekken. Een andere groep waar een ambivalente houding tegenover is, zijn mensen met een migratieachtergrond. Langs de ene

kant komen zij in de interviews aan bod als hulpbehoevend, maar ook als volwaardige leden van diverse gemeenschappen. Ook daar ligt een uitdaging om diaconale aandacht voor mensen met een migratieachtergrond en volwaardig betrekken van mensen met een migratieachtergrond in kerkgemeenschappen. Een andere vraag is hoe op het idee van gemeenschappen als verbonden in diversiteit kan voortgebouwd worden, rekening houdend met de mogelijke obstakels daarbij. De manier waarop met kwetsbare groepen en diversiteit omgegaan wordt is belangrijk om tot een volwaardige inclusie te komen, en ook van de voordelen van diversiteit te kunnen genieten.

DEFINITIE VAN SPIRITUALITEIT

Een volgend onderwerp dat kan vermeld worden is hoe respondenten spiritualiteit definiëren. Spiritualiteit is volgens alle respondenten belangrijk in vitaliserende initiatieven, maar wat ze als spiritualiteit zien verschilt. Sommige respondenten zien spiritualiteit als het deelnemen aan liturgie en gebed, anderen leggen eerder de nadruk op zingeving. Respondenten die over spiritualiteit in diaconie spreken hebben het vooral over de motivatie voor diaconie, als uiting van geloof. Daarnaast zijn er ook eerder cognitieve opvattingen over spiritualiteit, en visies op spiritualiteit die de beleving in het dagelijks leven beklemtonen. Het inbedden van spiritualiteit in vernieuwende initiatieven kan dus verschillende vormen krijgen. Naast de vermelde vormen kunnen ook andere vormen mogelijk zijn. Hier grondig op reflecteren kan initiatieven ten goede komen.

ROL VAN DIACONIE

Een andere vraag is welke rol diaconie krijgt in initiatieven. Sommige respondenten menen dat kerkgemeenschappen zelf op zoek moeten gaan naar waar de samenleving tekort schiet, terwijl anderen vinden dat eerder aangesloten moet worden bij pluralistische projecten, en één andere respondent dat diaconie niet belangrijk is. Welke rol diaconie krijgt in vernieuwende kerkgemeenschappen, en op welke manier kunnen zij in de samenleving een rol opnemen is ook iets waar bij stil gestaan kan worden als rond vernieuwende en vitaliserende initiatieven wordt gewerkt.

MISSIONAIR ZIJN

Een laatste thema is hoe respondenten het missionair zijn van de kerk zien. Een aantal respondenten definiëren dit eerder als een manier van aanwezigheid. Door herkenbaar als christen aanwezig te zijn in de publieke ruimte, op verschillende manieren, menen ze dat de kerk haar missionaire functie kan vervullen. Dat kan door uiterlijk herkenbaar te zijn, maar ook verbaal geloof uiten wordt vermeld. Daarin lijkt vooral het vermijden van uit de hoogte spreken belangrijk voor respondenten. Een andere visie is dat op zoek moet gegaan worden naar aanknopingspunten, waarop de kerk kan inspelen vanuit haar traditie. Dat vinden ze bijvoorbeeld in de aandacht voor spiritualiteit, of in kunst en cultuur. Ook in samenwerking met niet-christenen in bijvoorbeeld diaconie of als professionals in de kerkstructuren zien respondenten kansen om missionair te zijn door herkenbare aanwezigheid en aansluiting bij de samenleving. De omgekeerde visie, dat de kerk een profetische tegenstem moet zijn in de samenleving en vooral het verschil en de zwakke punten van die samenleving moet aantonen, is echter ook aanwezig. Dat kan op eerder intellectueel vlak, door de grenzen van bijvoorbeeld autonomiedenken en individualisme aan te tonen, maar ook concreet door het in diaconie op te nemen voor gemarginaliseerde groepen. Missionair zijn als kerk kan op verschillende manieren, met hun eigen accenten en gevolgen. Ook hier, opnieuw, is reflectie geboden op welke accenten gelegd worden, of evenwicht gezocht wordt in de vernoemde spanningsvelden of eerder één richting uit gegaan wordt.

